

De Eerste Kamer: onbemind overblijfsel uit 1815

De Eerste Kamer is een relatief jong instituut waarvan we het bestaan te danken hebben aan de Belgen. Bij velen is de Eerste Kamer onbekend en onbemind, maar het heeft wel vergaande politieke macht in Nederland. Reden om wat dieper in te gaan op de ontstaansgeschiedenis van dit overheidsorgaan.

De wortels van de Eerste Kamer liggen in het begin van de 19e eeuw. Het is een tijdperiode waarin het nationalisme hoogtij viert en de Franse Revolutie nog maar net achter de rug is. Na de machtsovername van Napoleon Bonaparte (1769–1821) in 1799 wil hij de machtspositie van Frankrijk in Europa versterken. Vele jaren van voortdurende spanningen en conflicten volgen die bekend zijn als de [Napoleontische oorlogen](#). De nederlaag bij de Slag om Waterloo (1815) maakt een einde aan het bewind van Napoleon en de Franse

overheersing.

Congres van Wenen

Na de zege op Frankrijk gaan de overwinnaars op het zogeheten [Congres van Wenen](#) om tafel zitten om een nieuwe staatkundige kaart van Europa te schetsen. Aanvankelijk willen enkele aristocraten terug naar de vooroorlogse situatie waarin ze veel macht en aanzien hadden. Een meerderheid van de aanwezige staatslieden weet hen te overtuigen van de noodzaak om nieuwe landsgrenzen te trekken: om de vrede op het Europese continent te bewaren en een machtsverevenwicht te realiseren, moet Frankrijk omringd worden door sterke landen. Zodoende sticht men ten noorden van Frankrijk het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, een samenvoeging van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (het huidige Nederland en België).

Vertegenwoordiging

Na de aaneensluiting wordt een grondwetsherzieningscommissie in het leven geroepen om een nieuwe grondwet voor te bereiden voor het Koninkrijk. De Belgische adel, die een vooraanstaande positie had verworven en deze wilde handhaven, dringt aan op een tweekamerstelsel. Koning Willem I heeft daar wel oren naar: een overwicht van te veel democratische elementen in de nieuwe grondwet moet, koste wat kost, voorkomen zien te worden om zijn macht te behouden.

De leden van de Tweede Kamer worden destijds via getrapte verkiezingen gekozen door de leden van de Provinciale Staten voor een bepaalde periode. De leden van de Eerste Kamer daarentegen worden voor het leven benoemd door de koning "*uit hen die door diensten aan den Staat bewezen, door hunne geboorte of gegoedheid tot de aanzienlijksten van de lande behoren*". En hoewel de Eerste Kamer nadrukkelijk geen adelskamer was bedoeld zoals het Britse *House of Lords* en de Franse *Chambre des Pairs*, had 90 procent van de leden een adellijke titel.

Afscheiding

Het verstandshuwelijk tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden is geen lang leven beschoren. De bemoeienissen van Willem I met onderwijs en religieuze aangelegenheden zijn tegen het zere been van de zuidelijke liberalen en katholieken. Ook de Nederlandse taalpolitiek valt slecht bij de Belgen en komt het meer dan eens voor dat de Eerste Kamer, op last van de koning, wetsvoorstellen van de Belgen verwerpt. Om deze redenen komen de Belgen in [opstand](#) en verklaren zich in 1830 onafhankelijk. Het zou overigens nog tot 1839 duren voordat Willem I de onafhankelijkheid van de Zuidelijke Nederlanden zou erkennen.

“Voorkomen van het kwade”

Na de afscheiding uitte diverse politici scherpe kritiek op het bestaansrecht en het functioneren van de Eerste Kamer. Thorbecke noemt de Kamer een orgaan “zonder grond en doel” en antirevolutionair Groen van Prinsterer spreekt van “een mislukte copie naar Engelsch model”. Desondanks kiest men ervoor de Eerste Kamer te handhaven, omdat ze een dam vormt tegen de “driften” en “opgewondenheid” van de gekozen Tweede Kamer. Daarnaast ligt de taak van de Eerste Kamer “niet in het stichten van het goede, maar in het voorkomen van het kwade” aldus de liberale minister Donker Curtius in 1848.

Omstreden bestaansrecht

Het bestaansrecht van de Eerste Kamer is door de jaren heen minder omstreden geworden en beter gewaardeerd, onder meer door de wijze waarop ze haar taken uitoefent en wijzigingen in de samenstelling en zittingsperiode van senatoren.

De vraag rijst geregeld of de Eerste Kamer nog wel past in het hedendaagse tijdsbeeld. Dit overheidsorgaan is twee eeuwen geleden geïntroduceerd als bolwerk tegen de democratische elementen in de nieuwe grondwet. Maar door de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid in 1840/1848 is het staatshoofd vrijwel al zijn politieke macht verloren, en de Eerste Kamer daarmee haar *raison d'être*. Zo bezien is de Senaat een anachronisme, een verouderd institutioneel overblijfsel uit de 19e eeuw.

Afschaffen of niet

Diverse landen zoals Denemarken, Zweden, Estland en Noorwegen, hebben om die reden een einde gemaakt aan hun tweekamerstelsel. Ook in Nederland is deze suggestie meer dan eens gedaan in het verleden door politici, staatsrechtgeleerden en historici. Of het daadwerkelijk ooit zover zal komen is maar de vraag. Het zijn uiteindelijk beide Kamers die daarover moeten beslissen. Om de Eerste Kamer af te schaffen is een grondwetswijziging nodig. In de Tweede Kamer is daar momenteel onvoldoende politiek draagvlak voor. En de kans is zeer klein dat de Eerste Kamer zal instemmen met haar eigen afschaffing.

Verder lezen en luisteren:

- ▶ [Een toelichting op het functioneren en de geschiedenis van de Eerste Kamer](#) door de historici Jouke Turpijn en Ronald van Raak (YouTube).
- ▶ [De geschiedenis van de Eerste Kamer op de website van de Eerste Kamer](#)

©GeschiedenisBeleven.nl, auteur: [Anton Mous](#), eindredactie: [Helm Horsten](#)